Proiecția dualității lingvistico-culturale în actul autotraductiv al autorului din diaspora

Nina CUCIUC

Intelectualii români ce au trăit în societatea în care „frica, neîncrederea, duplicitatea, umilirea, supravegherea au grevat atât de puternic viețile şi relațiile dintre oameni" (Vultur 2008: 201), au fost cei mai marcați de experiența traumatizantă a existențialității în comunism cauzată de „povara culpabilității, rușinii, născute din neputința de a te revolta, de a te exprima liber" (Vultur 2008: 201), în actul de cultivare şi formare de personalitate puternică.

Forțat să trăiască aşa cum au vrut „tovarăşii", intelectualul român se zbătea în plasa păienjenişului comunist ca să poată păstra „echilibrul între ființa vulnerabilă" şi „ființa curajoasă şi luptătoare", pentru a nu se expune prea mult, evitând astfel să devină victimă strivită de tăvălugul sistemului. Evadarea în Occident era unica salvare în dimensiunea spirituală şi – de ce nu? – şi în cea materială. Tatiana Benchea este una dintre miile de intelectuali români care au ales să emigreze în una din țările occidentale francofone, unde reuşeşte să se integreze, profesional şi social, în țara de adopție. Experiența vieții trăite în comunism şi cea a exilului s-a cerut aşternută pe hârtie, iar autoarea a urmat această chemare a memoriei editând cartea intitulată foarte sugestiv *Pomul călător/ L'arbre voyageur*, apărută la editura Junimea în anul 2008. Firul narator al Tatianei Benchea, prezent în ediția bilingvă, deapănă amintirile din acest depozitar al memoriei ancorat „într-un sistem comunist care propunea diferite ritualuri pentru a atrage simpatia copiilor şi acordul părinților" (Benchea 2008: 13). Manifestările exagerat de festive, culturale sau sportive „orchestrate în cele mai mici detalii de tovarăşi" aveau scopul de a seduce, de a distrage atenția. „Pachetul de visări" al copilului, liber să privească norii, frunzele castanelor, iarba cosită, florile din grădinițe, parfumul hainelor proaspăt spălate este strivit de realitatea sistemului nedrept care egaliza totul în maniera „lui Procust", lăsând intelectualului român, la „capătul tuturor viselor", doar dreptul de a povesti copiilor de țărani un pic de literatură, nişte baze de franceză, şi cel mai important lucru, din punct de vedere al regimului totalitar, să-i învețe pe copii cântece patriotice în cinstea „Soarelui din Carpați" (Benchea 2008: 16-17).

Deşi înzestrată cu talentul de înfrumusețare a realității, autoarea, şocată de „cenuşiul vieții, lipsa de speranță, aspectele sordide ale universului carceral cu care se confunda România" (Vultur 2008: 202), îşi mobilizează ambiția de a reuşi în viață, sfidând destinul şi dezertând din realitatea dictaturii comuniste, pentru a se stabili în Occident. Simțindu-se în țara natală „un copac sufocat, strivit, defavorizat", „un pom care nu avea dreptul să dea rod", autoarea nu rămâne la

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

stadiul de lamentare, ci primeşte „provocarea dezrădăcinării şi pariul înrădăcinării” în peisajul Occidentului.

Ediția bilingvă a acestei cărți ne-a impulsionat spre o cercetare axată pe analiza fenomenului lingvistic al actului autotraductiv exersat de autoare în proiecție culturală bidimensională:

– crearea (scrierea) unei opere literare în limba română şi recrearea (rescrierea) ei în limba franceză.

Procedeul lingvistic, prin intermediul căruia emițătorul textului sursă îşi efectuează traducerea într-o limbă țintă se numeşte autotraducere. Dicționarele lingvistice francofone, cum ar fi *Dictionnaire de linguistique*, semnat de un colectiv de autori francezi şi coordonat de Jean Dubois (ediția din 2002), şi *Dicționar de ştiințe ale limbii* (ediția 2001), autor Angela Bidu-Vrănceanu et alii, nu atestă formula definitorie a termenului „autotraducere”, pe care-l regăsim, însă, prezentat printr-o parafrază în *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica şi didactica traducerii* (ediția 2003), semnat de Georgeta Lungu Badea. Cercetătoarea consideră autotraducerea „un obiect de studiu special al traductologiei, asemeni statutului autorului traducător care, se presupune, este în continuă empatie cu sine” (Lungu Badea 2003: 21), în rescrierea unui text sursă în care „nu mai este necesară imersiunea în universul cultural sursă pentru a stabili relația de reciprocitate dintre cele două instanțe producătoare ale textelor sursă şi țintă” (Lungu Badea 2003: 21).

Preocupările ştiințifice ale lingvistei Ana Guțu (Guțu 2008) includ investigații lingvistice consacrate fenomenului de autotraducere – ca act creator complex. Proiecția culturală a dualității autotraducerii: „surgit de plus en plus comme une activité allant de pair avec l’exercice intellectuel contemporain non seulement pour les littéraires, les linguistes, les écrivains, mais également pour les savants confessant des sciences exactes” (Guțu 2008: 95). Din perspectiva registrului lingvistic, autotraducerile pot fi clasificate în:

a) autotraduceri literare, cuprinzând operele literare ale autorilor bilingvi (trilingi sau polilingvi), în care actul traducerii este realizat cu concursul duo-ului autor-traducător în aceeaşi persoană (Guțu 2008: 95);

b) autotraduceri ştiințifice, efectuate de savanți, specialişti şi cercetători în diverse domenii ştiințifice, impulsionate de necesitatea comunicării academice.

Ana Guțu este singura cercetătoare care defineşte autotraducerea, percepând-o „comme une internalisation de la transcendance intersémio-linguistique, dont la phénoménologie implique plus d’avatars de la création, de la surcréation, débouchant vers une prolifération idéique, causée par l’essence dialectique de l’acte communicatif en soi” (Guțu 2008: 96). Extinzând afirmația lui Bichop despre Bechet, cercetătoarea constată că autotraducerea este o creație cvadruplă:

a) texte scrise inițial în prima limbă, limba A;

b) traducerea acestor texte în limba a doua, limba B;

c) texte scrise inițial în limba B;

d) traducerea lor în limba A.

Practica autotraducerii implică o activitate traductivă specială, deoarece traducătorul care este şi autorul originalului se converteşte în mediatorul dintre textul sursă şi publicul țintă. La fiecare dintre cele patru etape menționate mai sus, el se vede

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

obligat să parcurgă etapele autotraducerii emergente din activitatea de scriere-rescriere în calitate de:

– autor al textului original;

– traducător al originalului;

– cititor al traducerii.

Cea mai remarcabilă traducătoare a operelor scriitorilor francezi în română − Irina Mavrodin – trage unele concluzii cu privire la diferitele tipuri de autotraducere, în încercarea de a delimita traducerea de autotraducere din perspectiva conceptului de *simulacru*: „traducerea fiind un *simulacru* în raport cu opera originală, spre deosebire de autotraducere […], care are un statut similar cu cel al operei originale, autorul ei fiind unul şi acelaşi" (Mavrodin 2009). Analizându-şi propria experienţă, scriitoarea invocă „situaţia scripturală dedublată", în care autorul care se autotraduce „oricât ar vrea să se lase *constrâns* de propriul lui text deja scris, nu poate juca până la capăt jocul autodedublării", deoarece cel care se autotraduce „se simte mai liber în opţiuni şi în mişcări, căci acestea sunt generate de textul lui, peste care el se simte stăpân absolut" (Mavrodin 2009).

La nivel pragmatic traducerea şi autotraducerea pot fi reduse la acelaşi statut şi percepute ca identice (Constantinescu 2009: 165). Or, autotraducătorii care şi-au tradus propriile opere sesizează diferenţa dintre competenţele de traducător şi competenţele de autotraducător (Mavrodin, Guţu, Constantinescu), raportându-le la următorii parametri:

– în cazul traducerii, traducătorul traduce opera altui autor;

– în cazul autotraducerii, autorul originalului îşi traduce propria creaţie: autorul şi traducătorul fiind aceeaşi persoană. Diferenţa în acest caz, susţine M. Constantinescu (Constantinescu 2009: 166), ţine de bunul simţ ce îşi are originea în această instanţă postată la baza actului traductiv;

– autotraducerea are legătură cu semiotica, completează Ana Guţu, opera originală fiind un „macrosemn complex raportat la realitatea obiectivă sau ideatică, adesea foarte codificat şi dificil de tradus pentru un alt traducător" (Guţu 2008: 101).

Dualitatea autor-traducător inserează în autotraducerea literară cuplurile antonimice:

a) ego/ alter ego;

b) identitate/ alteritate.

Situaţie paradoxală, susţine M. Constantinescu, deoarece: „l'antinomie du couple identité/ altérité est transgressée, résolue dans une unité (identité), par un artifice créateur d'un simulacre. […] le texte traduit est par rapport à l'œuvre d'origine […] un texte simulacre, dont l'auteur (le traducteur) est un auteur simulacre […]. (Constantinescu 2009: 166).

De ce recurg autorii de creaţii literare la autotraducere? Un tur de orizont al scrierilor semnate de autotraducători scot în evidenţă mai multe motive, printre care:

– bilingvismul, trilingvismul sau plurilingvismul autorilor;

– ambiţia de a deţine controlul absolut al originalului şi al versiunii traduse: „Cel care se autotraduce se simte mai liber în opţiuni şi în mişcări, căci acestea sunt generate de textul lui, peste care el se simte stăpân absolut" (Mavrodin 2009);

– vanitatea autorului, considerată de lingvista Ana Guţu (Guţu 2008: 102) a fi prima cauză în procesul autotraductiv adoptat de autorul originalului, la care se mai adaugă:

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

– temperamentul lingvistic, redat de dorința de a-şi publica creația într-o altă limbă, alta decât cea maternă, pentru a putea accede la cititorii din altă țară, alta decât țara de origine;

– mefiența, neîncrederea autorului originalului față de un alt traducător care ar putea efectua o traducere proastă, după părerea autorului;

– responsabilitățile de autor-traducător îl determină să-şi asume personal sarcina de transpunere a textului său într-o altă limbă;

– reducerea distanței în timp a traducerii unei opere în cazul actului autotraductiv.

Confruntarea, în plan paralel, a textului românesc cu versiunea sa franceză, scoate în evidență două tehnici de traducere auctorială: traducerea literală (motamotistă) şi traducerea oblică. Vom supune, în continuare, investigației textul din limba țintă (limba franceză) pentru a observa şi analiza concordanțele şi neconcordanțele atestate în textul original şi cel autotradus al autoarei Tatiana Benchea, la trei nivele de analiză:

a) la nivel gramatical;

b) la nivel lexical;

c) la nivel stilistic.

I. La nivel gramatical autotraducătoarea „pliază" textul sursă în conformitate cu regulile gramaticii franceze, operând schimbări manifestate prin:

– adăugarea unui al doilea verb infinitival, inexistent în textul țintă, construind enunțul conform regulilor topicii franceze:

Ce vă aduce la mine? / Pourquoi venez-vous me *voir*?

Conform aceloraşi reguli ale structurii gramaticale ale limbii franceze, propoziția:

Mă podidiră *lacrimile* fără să le pot opri

îmbracă „haina" sintactică a limbii țintă, cu respectarea ordinii părților de propoziție:

Les larmes firent irruption sans que je puisse les empêcher.

Acelaşi fenomen îl putem observa şi în exemplul următor, în care autorul reliefează substantivul „singurătate", prin utilizarea locuțiunii *c'est*, întărită de pronumele relativ *que*, pentru a scoate în evidență subiectul propoziției plasat între cele două elemente ale expresiei, urmat de înlocuirea verbului la conjunctivul prezent prin formă infinitivală conform regulilor gramaticii franceze:

De singurătate voia el să mă tămăduiască / *C'est* la solitude *qu'*il voulait quérir en moi;

– absența pronumelui personal în propoziția din textul sursă românesc şi apariția acestui pronume în rol de subiect în propoziția din textul țintă, conformă structurii gramaticale franceze:

Refuzam adevărul / *Je* refusais la vérité;
Eram ca un pom / *J'*étais comme un arbre;
Aveam nevoie / *Nous* avons besoin;
Eram omida ce refuză zborul fluturelui / J'étais la chenille qui refusait le vol du papillon;

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

– remodelări sintactice:

A fost odată o țărancă *frumoasă* şi bogată / Il était une fois *une jeune* et riche paysanne;
Tot privind, am început să văd / *A force de regarder*, j'ai commencé à voir;
Tot mergând, mi-am găsit locul / *A force de marcher*, j'ai trouvé ma place;
Eram cam pierdută / *Je me retrouvais* comme démunie;
Aveam cabinetul meu / *Je venais d'ouvrir* mon cabinet depuis peu;
venit *din alte orizonturi* / venu *d'ailleurs*;
Ca o pedeapsă *de ispăşit* / Comme une faute *à expier*;
Eram ca un pom / *J'avais été* un arbre;
Fără să-mi fie teamă că *sunt ascultată* / Sans crainte *d'être sous l'écoute*;

– suprimarea cuvintelor:

Deveneam *dintr-o dată* mută / Je devenais muette;

– suprimarea pluralului:

De ce *icoane*? / Porquoi *l'icône*?

II. La nivel lexical autotraducerea este efectuată prin: traducere literală, traducere prin echivalente şi adaptarea:

– traducerea literală:

cu încrâncenare / avec acharnement;
eu însămi / moi-même;
joacă-te, Tatiana, joacă-te! / Joue, Tatiana, joue!
Cum creşte un măr între două ziduri? / Comment grandit un pommier entre deux murs?
De ce fotografii de familie? / Pourquoi des photos de famille?
De ce cărți de poezie? / Pourquoi des livres de poésie?

– traducerea prin echivalente:

Să simt pământul sub tălpi / Sentir la route sous mes semelles;
Pământul reavăn al terori i/ le terreau de la terreur;
Uşor de zis, greu de făcut / plus facile à dire qu'à faire;
Cu rădăcini fine şi subțiri ca fideaua / aux racines affinées comme des cheveux d'ange;
Doinele lui suave / ses ballades douces;

– traducerea prin adaptare:

în ceea ce priveşte transpunerea numelor proprii, Tatiana Benchea preferă să păstreze marca culturală a antroponimiei româneşti, spre exemplu: *Tatiana*, *Anica*, *Octavian*, *Cristina*, *Agnita*, *tante Maria*, *Florina*, *le cousin Vlad*, *Victor-Ion*, *Mihaela Teodora*, dar sunt unele pronume româneşti pe care preferă sa le adapteze antroponimiei franceze, cum ar fi: *oncle Emile*, *Viviane*; sau cum ar fi numele de personalități istorice sau celebre, precum *Le Roi Michel*, *Brancusi*, lista fiind completată cu numele de personaje ale basmului francez: *La Belle au Bois Dormant*; *Le Prince Charmant*; *La Vilaine Sorcière*; *La Bonne Fée*; *La Blanche-Neige*; *Grand Méchant Loup*; *Cendrillon*; *Saint-Nicolas* etc.

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

Suprimarea toponimelor româneşti: autotraducătoarea Tatiana Benchea suprimă toponimele *Bucureşti*, *Carpaţi*, *Transilvania*, *Munţii Apuseni*, *Dunărea,* transformându-le în entităţi cu sonoritate franceză: *Bucarest*; *Université de Bucarest*; *les Carpates*; *le Danube*; *les Montagnes de l'Ouest*; *la Transilvanie*, rămânând, uneori, fidelă denumirilor toponimice româneşti, cum ar fi: *Rusca Montana*; *Sibiu*; *Munţii Apuseni.*

III. La nivel stilistic autotraducătoarea rămâne fidelă pasajelor din textul original, prin prezervarea în textul ţintă a scrierii româneşti, întru a transmite culoarea şi savoarea naţională atunci când sunt evocate momente lirice din ţara natală, cum ar fi, spre exemplu, datinile, reîntâlnirea cu baştina:

> Faimoasa învârtită/ la fameuse „învârtita";
> Ia-ţi mireasă ziua bună, de la tată, de la mumă, de la fraţi, de la surori, de la grădina cu flori… (Benchea 2008b: 85);
> Les „strigături", des couplets lâchés du fond de la gorge, accompagnés d'onomatopées „ouyouyouy" (Benchea 2008b: 85);
> J'ai dit en roumain: „Aveţi un pic de răbdare, fiecare din voi o să primească bomboane şi ciocolată" (Benchea 2008b: 123-124);
> Tanti, ce e aia ciocolată? (Benchea 2008b: 123-124);
> Dăruind, vei dobândi (Benchea 2008b: 131);
> Je dis comme le poète: „Nu de moarte mi-este frică, ci de veşnicia ei" (Mihai Eminescu) (Benchea 2008b: 207).

Scrierea cu majuscule a apelativelor celor apropiaţi şi dragi relevă atitudinea afectuoasă şi respectul faţă de aceştia: *Grand-Mère* (Benchea 2008b: 33); *Papa* (Benchea 2008b*:* 9, 46, 156); *Mère* (Benchea 2008b: 85); *Père* (Benchea 2008b: 127); *Maman* (Benchea 2008b*:* 127, 160) etc.

Concluzii

Versiunea franceză a cărţii *Pomul călător/ L'arbre voyageur* (semnată de autotraducătoarea Tatiana Benchea), raportată la versiunea românească dovedeşte o autotraducere cvasiliterală a operei originale.

Caracterul analitic al limbii franceze, exprimat prin absenţa cazului şi, implicit a declinării substantivelor, antrenează remodelări de ordin sintactic în traducerea franceză, cauzând augmentarea volumului enunţului în textul ţintă (în cazul nostru, în franceză): originalul cărţii conţine 203 pagini, iar versiunea franceză autotradusă cuprinde 215 pagini.

În traducerea alografă a autoarei Tatiana Benchea se atestă un grad înalt de fidelitate faţă de originalul din limba română, deşi păstrând proporţiile, se înregistrează şi un anumit număr de remodelări la nivel sintactic, lexical si stilistic. În actul autotraductiv, autoarea recurge la remanierea frazelor prin restructurarea axei sintagmatice a discursului, prin completarea cu cuvinte şi prin înlocuirea unor forme verbale substantivale, adjectivale prin altele, conforme exigenţelor sintaxei franceze (după cum s-a văzut în exemplele de remodelare sintactică menţionate mai sus).

Neconcordanţele înregistrate în autotraducerea motamotistă sunt de ordin gramatical, impuse de regulile sintaxei limbii franceze, limba ţintă.

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

Unitatea lexicală substantivală monomembră din limba română se transformă în limba franceză într-o unitate lexicală bimembră, în cazul substantivelor articulate (*la face*, *le rôle*, *la honte*, *la peur* versus *fața*, *rolul*, *ruşinea*, *frica*) şi în cazul substantivelor masculine în dativ (*du dialogue*, *du couple*, *du chemin*/ *dialogului*, *cuplului*, *drumului*), sau chiar trimembră, în cazul substantivelor feminine în dativ (*de la porte*, *de la vie*, *de la fertilité*, *de la grossesse*, *de la maison*, *de la sensation*, *de l'infirmière*, *de l'assistante*/ *uşii*, *vieții*, *fertilității*, *sarcinii*, *casei*, *senzației*, *infirmierei*, *asistentei*).

Autotraducătoarea păstrează intactă forma grafică a elementelor geografice, istorice, socio-culturale proprii țării de baştină.

Antinomia *pierdere/ câştig*, care provine din dublul statut al actului de traducere şi rescriere (recreare), înregistrează un cuantum de câştig în cazul construirii autotraducerilor, proiectat în dimensiunea valorică a două culturi: cultura românească şi cultura francofonă.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referință

Benchea 2008a: Tatiana Benchea, *Pomul călător*, Iaşi, Editura Junimea.
Benchea 2008b: Tatiana Benchea, *L'arbre voyageur*, Iaşi, Editura Junimea.

B. Literatură secundară

Berman 1984: Antoine Berman, *L'Epreuve de l'étranger. Culture et Traduction dans l'Allemagne romantique*, Paris, Editions Gallimard.

Constantinescu 2009a: Muguraş Constantinescu, *Le problème de l'identité culturelle dans la traduction de la littérature de jeunesse*, în „Revue Roumaine d'Etudes Francophones". *Identité et multiculturalisme*, nr. 1, Iaşi, Editura Junimea, p.79-88.

Constantinescu 2009b: Muguraş Constantinescu, *Irina Mavrodin sur l'autotraduction*, în „Quaderns" (revue en ligne), nr. 16, p.165-168, consultat în data de 18.10.2009.

Gligore 2009: Daliana Gligore, *Francophonie, périphérie et auto-traduction: le cas de Gherasim Luca*, http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/5801.pdf , consultat în data de 18.10.2009.

Guțu 2008: Ana Guțu, *Introduction à la traductologie française*, Chişinău, Editura ULIM.

Ladmiral 1994: Jean-René Ladmiral, *Traduire: Théorèmes pour la traduction*, Paris, Editions Gallimard.

Mavrodin 2009: Irina Mavrodin, *Despre un fel de autotraducere*, ediție on-line:
http://convorbiri-literare.dntis.ro/MAVRODINapr.7.html, consultat în data de 18.10.09.

Oustinoff 2001: Michael Oustinoff, *Bilinguisme d'écriture et auto-traduction: Julien Green, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov*, Paris, Editions L'armattan.

Vinay et Darbelnet 1977: Jean-Pierre Vinay et Jean Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Editions Didier.

Vultur 2008: Smaranda Vultur, *Note de lectură*, în *Pomul călător*, de Tatiana Benchea, Iaşi, Editura Junimea, p.199-203.

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)

La projection de la dualité linguistico-culturelle dans l'acte auto-traductif de l'auteur de la diaspora

Le caractère analytique de la langue française exprimé par l'absence du cas et, implicitement, de la déclinaison des substantifs entraîne des remodelages d'ordre syntaxique dans la traduction française, ce qui emmène à une augmentation du volume de l'écrit dans le texte cible: l'original du livre comprend 203 pages et la version française auto-traduite en compte 215 pages.

Dans l'acte auto-traductif, l'auteur Tatiana Benchea recourt au remaniement des phrases par la restructuration de l'axe syntagmatique du discours, par le rajout des mots et par le remplacement de certaines formes verbales, nominales et adjectivales par des autres, conformes aux exigences de la syntaxe française.

Les non-concordances enregistrées dans la traduction «motamotiste» sont d'ordre grammatical, imposées par les règles de la grammaire de la langue française, langue cible. L'unité lexicale nominale mono-membre de la langue roumaine se transforme en français dans une unité lexicale bi-membre, dans le cas des substantifs articulés (*la honte/ ruşinea*),et dans le cas des masculins au datif (*du dialogue/ dialogului*), voire tri-membre, dans le cas des substantifs féminins au datif (*de la fertilité/ fertilității*). L'auto-traductrice garde intacte la forme graphique des éléments géographiques, historiques, socio-culturels propres au pays de naissance.

L'antinomie *perte/ gain*, qui puise son origine dans le double statut de l'acte de traduction et de réécriture (récréation), enregistre un quantum de gain dans le cas de la construction des auto-traductions projetées dans la dimension valorisée de deux cultures: la culture roumaine et la culture francophone.

Universitatea „M. Kogălniceanu"
IAŞI, ROMÂNIA

BDD-V2658 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 21:02:15 UTC)